

OPEN ACCESS – BRĪVA PIEEJA ZINĀTNISKAJAI INFORMĀCIJAI

KAS IR OPEN ACCESS?

Open Access ir kustība jeb iniciatīva, kuras mērķis ir veicināt un atbalstīt bezmaksas brīvpieejas elektroniskajiem resursiem izglītības un akadēmiskajā vidē.

Open Access ir bezmaksas, brīva un tūlītēja tiešsaistes piekļuve pilnteksta zinātniskajai informācijai, kas ļauj lietotājiem to meklēt, lasīt, lejupielādēt, kopēt, izplatīt, drukāt, citēt vai izmantot jebkurā citā legālā veidā bez finansiāliem, tiesiskiem vai tehniskiem ierobežojumiem.

Open Access resursu klāstā parasti tiek iekļauti resursi, kas tiek publicēti bez autoratlīdzības, jo pētnieki publicē zinātniskos rakstus, lai izplatītu sava pētījuma rezultātus, veicinātu zinātnes attīstību un nodrošinātu savas zinātnieka karjeras izaugsmi, nevis lai par to saņemtu atalgojumu.

Open Access veicina zināšanu izplatību, līdz ar to palielinot zinātnisko atklājumu efektivitāti un ieguldīto investīciju atdevi. Viena no *Open Access* iniciatīvas atbalstītāju galvenajām nostādnēm ir šāda – sabiedrības finansētas pētniecības rezultātiem jābūt brīvi pieejamiem visiem sabiedrības locekļiem. Zinātnes pētījumu finansētāju, akadēmisko un zinātnisko institūciju vidū arvien vairāk tiek akceptēts viedoklis, ka veikt pētniecisko darbu ir tikai puse no uzdevuma – svarīgi ir, lai tā rezultāti būtu visiem pieejami.

Open Access iedala divos veidos:

- publicēšanās *Open Access* žurnālos,
- publikāciju deponēšana institucionālajos vai nozaru repositārijos.

Open Access pozitīvie aspekti

- veicina zinātnes efektivitātes palielināšanos
- paātrina pētījumu veikšanu un investīciju atdevi
- novērš pētījumu dublēšanos
- nodrošina vairāk informācijas pētījumu veikšanai
- veicina starpdisciplinārus pētījumus
- veicina augstvērtīgākas izglītības iegūšanas iespējas
- paplašina komunikācijas iespējas starp pētniecības iestādēm

OPEN ACCESS ŽURNĀLI

Open Access brīvpieejas žurnāli ir tiešsaistes žurnāli, kuros ievietoto rakstu autori vai autortiesību īpašnieki piešķir visiem lietotājiem brīvas, neatsaucamas, visā tīmeklī pielietojamas piekļuves tiesības rakstu izmantošanai, kopēšanai un izplatīšanai. Tāpat lietotājiem tiek dota atļauja veidot un izplatīt atvasinātus darbus jebkādā digitālā vidē, jebkuriem mērķiem, ievērojot autortiesību pamatnoteikumus, kā arī izdrukāt noteiktu skaitu kopiju personīgai lietošanai.

INSTITUCIONĀLIE REPOZITĀRIJI

Institucionālais repositārijs ir tiešsaistes vietne zinātniskas vai pētnieciskas institūcijas intelektuālā darba rezultātu apkopošanai un izplatīšanai digitālā formātā. Tas satur zinātnisko pētījumu rezultātus, nodrošinot to pārvaldību, ilglaicīgu saglabāšanu un brīvu satura pieejamību.

Repositārijos var iekļaut dažāda satura zinātniskos darbus un mācību materiālus – rakstus (recenzētus, nerecenzētus, publicētus, nepublicētus), disertācijas un promocijas darbus, konferenču materiālus, monogrāfijas vai to daļas, apmācību kursu un darba materiālus, pētniecības atskaites, institūcijas administratīvos dokumentus, audiovizuālos materiālus u.c. Zinātniskie darbi un to pielikumi repositārijā tiek deponēti un tādējādi publicēti ar autora atļauju. Lai gan institucionālie repositāriji ir paredzēti brīvpieejas informācijas izplatīšanai, ir iespējams ievietot arī materiālus, kas būs pieejami tikai autorizētiem lietotājiem.

Institucionālo repositāriju pozitīvie aspekti

- nodrošina tiešsaistē globālu, brīvu pieejamību institūcijas zinātniskajai pētniecībai
- popularizē un izplata institūcijas zinātniskos sasniegumus
- samazina zinātnisko darbu publicēšanas izdevumus
- palīdz institūcijas zinātniskās pētniecības darba novērtēšanā un administrēšanā
- ļauj vienkopus uzkrāt visus institūcijas digitālā satura dokumentus, nodrošinot nemainīgu un ilglaicīgu piekļuvi
- uzlabo piekļuvi zinātniskajiem pētījumiem, palielina to efektivitāti, izplatību un izmantošanu
- kalpo kā reklāma finansējuma un sadarbības partneru piesaistei
- veicina ātrāku zinātnes un pētniecības attīstību, paplašina komunikāciju starp pētniecības iestādēm
- palielina pētniecības rezultātu ietekmi (*impact factor*) un citējamību
- uzlabo izglītības kvalitāti

LATVIJAS UNIVERSITĀTES E-RESURSU REPOZITĀRIJS

Lai nodrošinātu vienotu, brīvu tiešsaistes pieeju LU intelektuālā darba rezultātiem, to pārvaldību, ilglaicīgu saglabāšanu un pieejamību, Latvijas Universitāte ir sākusi veidot savu institucionālo repositāriju – **Latvijas Universitātes e-resursu repositāriju** – <https://dspace.lu.lv/dspace/>.

Tajā LU personāls var ievietot savas publikācijas, kas kļūst publiski pieejamas. Repositārijā paredzēts iekļaut LU mācībspēku un pētnieku publikācijas - rakstus, promocijas darbus un to kopsavilkumus, konferenču materiālus, ziņojumus, pētījumu un projektu atskaites, un citus dokumentus. Repositārijā iespējams veikt meklēšanu un pārlūkošanu pēc LU struktūrvienības, publicēšanas gada, atslēgas vārdiem un citiem kritērijiem.

BRĪVPIEEJAS E-RESURSI

E-GRĀMATU DATUBĀZES

Freebooks4doctors, OAPEN, Project Gutenberg, Science Books Online, The Online Books Page, Wikibooks u.c.

E-ŽURNĀLU DATUBĀZES

Bentham Open, BioMedCentral, Directory of Open Access Journals (DOAJ), HighWire Press, PubMed Central, Versita Open u.c.

INSTITUCIONĀLIE UN NOZARU REPOZITĀRIJI

ArXiv.org, CERN Document Server, OpenDOAR, DART – Europe E-theses Portal, DRIVERR u.c.

Plašāka informācija un saites uz vairāk kā 120 brīvpieejas e-resursiem LU portālā:

<http://www.lu.lv/biblioteka/resursi/datubazes/brivpieejas-e-resursi>

OPEN ACCESS PROJEKTI LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKĀ

Projekts „OpenAIRE”

<http://www.lu.lv/biblioteka/projekti/openaire>

Projekta mērķis ir veicināt brīvpieejas piekļuvi zinātniskajiem informācijas resursiem Eiropas akadēmiskajā un zinātniskajā vidē. Tā ietvaros paredzēts izveidot *OpenAIRE* portālu un infrastruktūru repositāriju tīklam, kā arī palīdzēt pētniekiem veikt EK 7. ietvaru programmas un Eiropas Pētniecības padomes finansētos projektus.

Projekts „Informācija par Open Access kustību un resursiem Latvijas Universitātē”

<http://www.lu.lv/biblioteka/projekti/openaccess>

EIFL *Open Access* programmas 2011. gadā atbalstīts projekts, kura mērķis ir popularizēt *Open Access* kustību un resursus – e-žurnālu un e-grāmatu datubāzes, institucionālos un nozaru repositārijus un citus brīvpieejas resursus, ko var izmantot pētniecībā un studijās Latvijas Universitātē.

